

From Soft Power to Hard Power: The Evolution of Turkey's Foreign Policy towards the Middle East during the rule of Justice and Development Party

Abuzar, Omrani * *Corresponding Author*, PhD in International Relations, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University- Tehran- Iran. E-mail: Ahoora_131@yahoo.com

Reza Majdi, PhD students in International Relations, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran Campus- Tehran- Iran. E-mail: Reza_Majdi@outlook.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Justice and
Development Party,
Recep Tayyip Erdogan,
Turkish Foreign Policy,
Arab Spring,
Neoclassical Realism.

Article history:

Received 2024-7-14

Received in revised form

2024-10-29

Accepted 2024-12-23

Published Online

2024-12-28

ABSTRACT

After the Justice and Development Party came to power in 2002, the traditional policy of westernization of Turkey was somewhat deviated and an active regional foreign policy was adopted. Until the Arab Spring developments in 2011, Turkey's foreign policy towards the Middle East continued based on the policy of neo-Ottomanism and influence based on soft power. From 2011 onwards, guiding the developments of the Arab world and shaping the emerging order of the region became Turkey's main priority. After the failed coup in 2016, the Justice and Development Party's foreign policy towards the Middle East became more independent, pragmatic and militaristic than before. The current study aims to investigate these rapid and fundamental changes in Turkey's regional policy with the method of process tracing. In this sense, this question is raised: How can the rapid and obvious changes in the foreign policy of the Justice and Development Party towards the Middle East, from the use of soft power to the use of military tools, be explained? Tracing the process shows that from 2002 to 2024, at all times when there are apparently rapid changes and disruptions in Turkey's Middle East policy, there were clear signs of a realistic foreign policy. In all this time, interest-centeredness, opportunism, pragmatism and nationalism have been the basis of the policies of the elites of the Justice and Development Party. The current research using the theory of neoclassical realism has shown that the mentality and perception of the elites of the Justice and Development Party of structural threats and opportunities is the main role in the changes of the country's foreign policy towards foreigners.

Cite this Article: Omrani, A. and Majdi, R. (2024). From soft power to hard power; The evolution of Turkey's foreign policy during the period of the Justice and Development Party towards the Middle East. *World Politics*, 13(4), 131-155. doi: 10.22124/wp.2024.22552.3043

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2024.22552.3043

1. Introduction

After the Ottoman Empire collapsed and a modern government was formed in Turkey (1920-1923), the country had a tendency to develop closer ties with the Western world and be a member state of the EU. In order to make that happen, the country changed its identity and embraced secularism. When the Justice and Development Party (AK Party) took power in 2002, Turkey gradually took advantage of the situation to stay away from its Middle East policies. During the period of the AK Party, three distinguishing phases can be recognized for Turkey's foreign policy toward the Middle East. The first phase which coincided with the Arab Spring started from 2002 to 2011. During this period, Turkey emphasized its soft power and adopted a Neo-Ottomanism ideology, seeking to extend its influence in the regions that were once part of the Ottoman Empire. The second phase was when the Arab Spring had already developed. During this phase, Turkey tried to play the role of a regional leader. Following the unsuccessful coup in 2016, as for its foreign policy, Turkey has pursued a more independent approach and it has also become more decisive. Moreover, Turkey has even adopted a militaristic approach to dealing with regional affairs and kept its distance from its Western allies. Given these rapid and obvious shifts in Turkey's foreign policy towards the Middle East, the following question then arises: How can we interpret these changes in the AK Party Middle East policy?

2. Theoretical frameworks; Neoclassical realism

Neoclassical realism offers a multilevel framework that amalgamates both systemic and mediation variables to achieve an outcome about specific foreign policy choices. For the domestic level of analysis, variables such as the role of ideology, identities, understanding, and interpretation of foreign policy actors, resource extraction, and domestic bodies add explanatory power to the system level. From a neoclassical perspective, the attributes that nations and their decision-makers possess, and how leaders wield power are of great importance. These elements serve as intermediaries for the constraints and restrictions of structural behavior and foreign policy. Similar to the structural environment in the international system that imposes limitations on leaders, the domestic environment does the same. Furthermore, a government that acts as an intermediary can discern the threats and opportunities within the international system and set a specific foreign policy accordingly. Factors such as the type of political system, the leaders' perception and mindset, decision-making bodies, identities, and the dominant ideology play a pivotal role in this process. Specifically speaking, elites play a pivotal role in assessing events and realizing whether these events are threats or opportunities. By assessing the opportunities and events, as well as the domestic capabilities and capacities, initially the people in power in Turkey decided to gain influence through public diplomacy and soft power. With the rise of the Arab Spring, this process became more tangible. Since the 2016

Turkish coup attempt failed, and the influential institutions were removed from Turkey's foreign policy, the party's leaders were enabled to engage more independently and freely in the Middle East regional development.

3. Research Methodology

In the current study, the process tracing method which has several stages was applied. In the first stage, a scientific hypothesis or hypotheses are formulated. Next, a timeline is established, and the sequence of events is delineated. A crucial aspect of this method is determining the extent to which one must delve into the past to identify the cause. In the third stage, causal explanations are provided. These explanations illustrate how 'A' causes 'B'. During this stage, all related actions performed by the actor that impact the final outcome are articulated. In the next stage, counterfactuals can be expressed as well. Ultimately, for the initial hypotheses, the requisite evidence is gathered and based on the timeline a conclusion is reached.

4. Findings and Discussion

The AK Party foreign policy towards the Middle East has been scrutinized across three distinct periods. These periods start from 2002 to 2011, from 2011 to 2016, and from 2016 onwards. The AK Party foreign policy in the early years needs to be analyzed within the context of Neo-Ottomanism when the policy of the party and its goals was to foster multilateral relations with all adjacent countries. During this period, with the Neo-Ottomanist narrative, they made an attempt to reclaim the Turkish identity rooted in the Ottoman past and its culture. In addition to this, they exerted influence in regions of the Middle East that were formerly territories of the Ottoman Empire. To reclaim the Turkish identity in this particular time, the party leaders emphasized their public diplomacy and soft power as means to influence the targeted regions. Moreover, they adopted Turkey's "Zero Problems with the Neighbors" Policy. During this time, Turkey expanded its relationship with Middle East countries. Subsequent to the Arab Spring developments, Turkey's operational approaches to foreign policy were mainly revolving around the adjacent regions and getting more involved with regional dynamics. In the new geopolitical landscape, as a dominant actor, Turkey was accountable for regional issues. Therefore, it was necessary for the country to take advantage of the opportunity and to shape its preferred regional order. In fact, its preferred or desired regional order was to steer the developments of the Arab world towards Turkey's strategic interests. This matter shows that in terms of foreign policy, Turkey is an opportunistic and pragmatism country. Moreover, it is based on such a foreign policy that Turkey got involved in the development of countries such as Syria, Iraq, and other regional nations, and held hegemonic competition with countries such as Iran and Saudi Arabia. Opportunism and pragmatism are the principal components of Turkey's foreign policy realism at this particular time.

According to the process tracing method, after the 2016 coup attempt, Turkey adopted a more independent and military foreign policy. It is evident that during this period, new dimensions/ additional elements were added to Turkey's foreign policy realism compared to previous eras. As for the new dimensions, greater autonomy, pragmatism, and militarism are the most significant distinguishing features of Erdogan's policy in the Middle East compared to the earlier periods. Turkey's foreign policy became more dynamic and was more based on national interest compared to the past. Moreover, it engaged more in regional developments and increasingly finds itself at odds with its Western allies over issues such as Libya, Syria, the South Caucasus, and the Eastern Mediterranean. The shift in Turkey's foreign policy and its firm decision to take military action if needed are clearly evident in the way that the country dealt with issues such as its dispute with Greece over gas, the Libyan crisis, the Nagorno-Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan, and particularly in its tumultuous relations with NATO. The coup in 2016 that ended up in failure made Turkey start to have closer ties with Russia rapidly and it also brought clear changes in Turkey's foreign policy. There are several elements in the new approach that the country adopted; firstly, the party's and individual interests are prioritized over Turkey's long-term strategic interests. Secondly, it is Turkey's security-oriented approach to the Middle East matters and thirdly, it is a sectarian approach that the country has for the developments in the Middle East. The next matter that the country take into account is prioritizing short-term benefits and trading. Therefore, based on the new foreign policy that the country has adopted, which is characterized by being more independent, more militaristic, more aggressive, and also doing more business, as well as given its security concerns, economic interests, and sectarian interest, the country engaged in disputes in several regions, which even called for military interventions. This situation has resulted in Turkey distancing itself from the United States and the West more, and having closer ties with Russia, China, and Iran.

5. Conclusion and Recommendations

There needs to be an enduring policy for Turkey's presence in the Middle East. Such a policy exists, however, due to structural conditions, structural and regional opportunities, and threats, as well as domestic situations, this policy has been weakened since the AK party came to power. Process tracing reveals that in the initial phase from 2002 to 2011, the primary principle of Turkey's foreign policy realism was interest-oriented and revolved around Turkish nationalism. This was grounded in a policy to maximize profit and influence through soft power. Given that the position of the party was consolidated inside the country, and the opportunities provided by the Arab Spring developments, new dimensions were added to the AK foreign policy realism about the Middle East policy. Besides being profit-oriented, the party seemed to be more opportunist and pragmatist in its

regional policy. The party's pragmatism was even evident in its sectarian approach. The period following the coup revealed that additional elements of foreign policy realism emerged in the regional policy of the AK Party, which shows that the party was more independent and militaristic compared to previous periods. All these factors indicate that according to Neoclassical realism, in each era, one must consider the objectives, priorities, interests, and even personal concerns of party leaders, and party-related concerns in general. These considerations should be based on structural and regional conditions to delineate the policy of the party towards the Middle East. The principles of foreign policy realism indicate that nations neither have permanent friends nor enemies, rather it is the national interest that determines their foreign policy, as well as their allies and adversaries.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۲۳

شاپا الکترونیکی: ۴۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

از قدرت نرم تا قدرت سخت؛ تحول در سیاست خارجی ترکیه در دوره حزب عدالت و توسعه در قبال خاورمیانه

ابوذر عمرانی* نویسنده مسئول، دکتری روابط بین الملل، گروه روابط بین الملل، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.. رایانامه: Ahoora_131@yahoo.com
رضا مجدی دانشجوی دکتری روابط بین الملل، گروه روابط بین الملل، پردیس دانشگاه تهران، تهران، ایران.. رایانامه: Reza_Majdi@outlook.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	پس از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲، از سیاست سنتی غرب‌گرایی ترکیه تا حدود عدول شده و سیاست خارجی فعال منطقه‌ای اتخاذ گردید. تا تحولات بهار عربی در سال ۲۰۱۱، سیاست خارجی ترکیه در قبال خاورمیانه بر اساس سیاست نوعثمان‌گرایی و نفوذ بر اساس قدرت نرم ادامه یافت. از سال ۲۰۱۱ به بعد هدایت تحولات جهان عرب و شکل‌دهی به نظم در حال ظهور منطقه به اولویت اصلی ترکیه تبدیل شد. در ادامه و با وقوع کودتای نافرجام سال ۲۰۱۶، سیاست خارجی حزب عدالت و توسعه در قبال خاورمیانه نسبت به قبل مستقل‌تر، عملگراتر و نظامی‌تر گردید. پژوهش حاضر قصد دارد این تغییرات سریع و اساسی در سیاست منطقه‌ای ترکیه را با روش ردیابی فرایند مورد بررسی قرار دهد. بدین لحاظ این پرسش مطرح است: تغییرات سریع و آشکار سیاست خارجی حزب عدالت و توسعه در قبال خاورمیانه، از به‌کارگیری قدرت نرم تا استفاده از ابزار نظامی، چگونه قابل تبیین است؟ ردیابی فرایند نشان می‌دهد که از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۴ در همه مقاطعی که به ظاهر گسست و تغییرات سریع در سیاست خاورمیانه‌ای ترکیه صورت گرفته، نشانه‌های آشکاری از یک سیاست خارجی واقع‌گرایانه بروز یافته است. در تمام این مدت منفعت محوری، فرصت‌طلبی، عمل‌گرایی و ملی‌گرایی مبنای سیاست‌های نخبگان حزب عدالت و توسعه قرار داشته است. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از نظریه رئالیسم نوکلاسیک نشان داده است که ذهنیت و برداشت نخبگان حزب عدالت و توسعه از تهدیدها و فرصت‌های ساختاری، نقش اصلی در تغییرات سیاست خارجی این کشور در قبال خاورمیانه داشته است.

استناد به این مقاله: عمرانی، ابوذر و مجدی، رضا. (۱۴۰۳). از قدرت نرم تا قدرت سخت؛ تحول در سیاست خارجی ترکیه در دوره حزب عدالت و توسعه در قبال خاورمیانه. *سیاست جهانی*، (۴)، ۱۳۱-۱۵۵. doi: 10.22124/wp.2024.22552.3043

© نویسنده (گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

تحلیل و تفسیر حوادث و رخداد‌های سیاسی در عرصه بین‌المللی، تحت تأثیر متغیرهای مختلفی صورت می‌پذیرد. نقش و میزان تأثیر این متغیرها، یکسان نبوده و در عین حال به صورت ترکیبی باید مورد توجه قرار بگیرد. در این میان سیاست خارجی ترکیه نیز طی سال‌های اخیر دارای فراز و فرود زیادی بوده است که برای تحلیل آن می‌باید متغیرهای مختلفی را مد نظر قرار داد. ترکیه کشوری است که از جایگاه ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی خاصی در منطقه خاورمیانه برخوردار است. علی‌رغم این اهمیت راهبردی، دولتمردان ترکیه در سال‌های ابتدایی پیدایش و حتی دهه‌های بعد از آن تا پیش از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ میلادی، با وجود واقع شدن در منطقه خاورمیانه، توجه چندانی نسبت به آن نداشتند. این دوره از سیاست خارجی ترکیه، دوره غرب‌گرایی و برتری کمالیسم در این کشور است. هدف ترکیه در این مدت با پذیرش سکولاریسم، تلاش برای ادغام در اتحادیه اروپا و بنابراین توسعه روابط با جهان غرب بود. اما پس از به قدرت رسیدن حزب اسلام‌گرای عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲، دولتمردان این کشور با حفظ اصول کمالیسم و رویکرد غرب‌گرایی، نگرش جدیدی را نسبت به مسائل منطقه‌ای در پیش گرفتند که موجب پویایی سیاست خارجی ترکیه گردید. در رویکرد جدید سیاست چندجانبه‌گرایی و بازگشت به شرق در دستور کار سیاست‌مداران این کشور قرار گرفت که نمود بارز آن را در گرایش ترکیه به نقش‌آفرینی در خاورمیانه و قرار گرفتن آن در کانون تحولات منطقه می‌توان دید. بر اساس اصولی طراحی شده از سوی داود اوغلو، در این مقطع با تأکید بر قدرت نرم، با روایت نوع‌نمان‌گرایی سعی شد در مناطقی که در گذشته جزو قلمر امپراطوری عثمانی بوده نفوذ صورت پذیرد. سیاست صفر کردن مشکلات با همسایگان در این راستا صورت پذیرفت. بعد از تحکیم موقعیت حزب و افزایش ظرفیت ملی ترکیه که متعاقب روی کار آمدن مجدد حزب در سال ۲۰۰۷ صورت گرفت، ترکیه سیاست فعال‌تری در قبال خاورمیانه برای نفوذ بیشتر در این منطقه اتخاذ نمود، ولی عامل اصلی تغییر در سیاست خاورمیانه‌ای ترکیه، تحولات بهار عربی بود. هدف ترکیه در این مقطع این بود که از فرصت به دست آمده حداکثر استفاده را برده و هدایت تحولات در کشورهای عربی را به دست گیرد و نقش رهبر منطقه‌ای را ایفا نماید. در این مقطع ارائه مدل حکومتی ترکیه برای کشورهای انقلابی و همچنین حمایت از فرقه اخوان‌المسلمین در رقابت با ایران و عربستان که رهبر و نماینده جنبش‌های شیعی و سنی وهابی در منطقه بودند، صورت پذیرفت. بر این اساس برای نخستین بار فرقه‌گرایی در سیاست خارجی ترکیه نمودار شد. با وقوع کودتای نافرجام

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آن رویکرد عملگراییانه‌تر حزب را در سیاست داخلی و خارجی ترکیه به وجود آورد. گودرزی و نیکوکار (۱۴۰۱)، در مقاله‌ای سیاست خارجی ترکیه از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۹ در قبال خاورمیانه و تأثیر آن بر سیاست خارجی ایران را بررسی کرده‌اند. نویسندگان معتقدند که ترکیه با زعامت اردوغان در پی هژمونی منطقه‌ای است، از این رو علاوه بر تلاش برای دسترسی به منافع جدید و تصاحب بازارهای خاورمیانه، بویژه بعد از تحولات بهار عربی، رویکردی ایدئولوژیک اتخاذ نموده و با بهره‌گیری از نقش مذهب و حمایت از اخوانیسم، در پی افزایش نفوذ خود در منطقه است. فتاحی اردکانی (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای راهبرد سیاست خارجی ترکیه در خاورمیانه در دوره پساداعش را بررسی کرده است. به اعتقاد وی، شکل‌گیری تهدیدات امنیتی متعدد در مقطع بعد از داعش، باعث شده ترکیه نقش جدیدی برای خود در منطقه متصور باشد.

فرانسیس دی آلما (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای با عنوان «سیر تحول سیاست ترکیه در سوریه»، تغییر و تحول در سیاست خارجی ترکیه نسبت به سوریه را از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۷ بررسی کرده است. نویسنده از سیاست نوعثمان‌گرایی، عمق استراتژیک و صفر کردن مشکلات با همسایگان شروع نموده و تغییر سیاست بر اساس تحولات بهار عربی را مورد بررسی قرار داده است. مرحله نهایی این مقاله، رویکرد عملگراییانه‌تر در قبال سوریه است که بعد از کودتای ۲۰۱۶ به منصفه ظهور رسید. با این توضیحات، در نمایی کلی‌تر می‌توان این تحول را تحول در سیاست منطقه‌ای ترکیه محسوب داشت. ییلماز و اوزدمیر (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای سیاست خارجی ترکیه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۱ را در قبال خاورمیانه بررسی و نسبت به دوره ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۷ مقایسه کرده‌اند. نویسندگان معتقدند نسبت به دوره قبل، در این مقطع سیاست منطقه‌ای ترکیه فعال‌تر شده و این کشور بسیار بیشتر از قبل و با هدف افزایش نفوذ، در تحولات خاورمیانه وارد شده است. نویسندگان دلیل این مسئله را افزایش ظرفیت ملی ترکیه و تثبیت جایگاه حزب در داخل می‌دانند. دینس و یتیم (۲۰۱۲)، در مقاله‌ای با عنوان «تحول در سیاست خاورمیانه‌ای ترکیه: از عدم دخالت به نقش پیشرو»، همان‌طور که از عنوان مقله بر می‌آید، به تغییر فاحش سیاست خاورمیانه‌ای ترکیه بعد از تحولات بهار عربی نسبت به قبل آن اشاره کرده‌اند. به اعتقاد آنها ترکیه در این مقطع یک سیاست خارجی فعال و چندبعدی را دنبال کرده است که می‌باید منافع ملی ترکیه را مرتفع سازد. آتمان (۲۰۲۲)، در تحقیقی سیاست خارجی حزب عدالت و توسعه را در بیستمین سالگرد روی کار آمدن حزب در سه زمینه ملی، منطقه‌ای و جهانی این گونه ارزیابی کرده است: تلاش برای استقلال در زمینه ملی، تلاش برای رسیدن به هژمونی در سطح منطقه و جستجو

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شواهد لازم برای نشان دادن واقع‌گرایی در سیاست خاورمیانه‌ای حزب عدالت و توسعه جمع‌آوری شده و در نهایت نتیجه‌گیری صورت می‌پذیرد.

۱. مباحث نظری؛ واقع‌گرایی نوکلاسیک

واقع‌گرایی در مهمترین نحله‌های آن به کلاسیک، ساختارگرا و نوکلاسیک تقسیم می‌شود. مهم‌ترین نظریه پرداز واقع‌گرایی کلاسیک مورگنتا است. به اعتقاد مورگنتا سیاست را قوانین عینی که ریشه در طبیعت بشر دارد هدایت می‌کند. بشر در ذات خود شرور و خودخواه است. نظام بین‌الملل نیز متشکل از کشورهایی خودخواه و منفعت‌طلب است که به دنبال منافع خود بوده و روابطشان بر حسب قدرت تعریف می‌شود (Beqa, 2017: 319). رئالیسم سنتی، با تأکید بر افراد، پدیده‌های بین‌المللی را تبیین می‌کند. کلاسیک‌ها رفتار دولت‌ها را دنباله‌رو رفتار افراد در نظر می‌گیرد (Feng & Ruizhuang, 2006: 113). در مقابل رئالیسم ساختارگرا که مهمترین نظریه‌پردازش کنت والتز است، بر تأثیر ساختار نظام بین‌الملل بر سیاست خارجی دولت‌ها تأکید دارد و تبیین سیاست خارجی بر اساس آنچه در درون دولت‌ها می‌گذرد را تقلیل‌گرا محسوب می‌دارد. آنچه برای والتز مهم است آنارشی و استلزامات آن است که دولت‌ها را وادار به انجام سیاست‌های خاص نظیر خودیاری، عدم اعتماد به دیگران، افزایش قدرت و کسب امنیت بیشتر می‌کند (Waltz, 1979: 102). دولت‌ها چون کنشگرانی عقلانی هستند، پیامدهای اهداف و اعمال خود را در نظر می‌گیرند و به صورت استراتژیک در مورد چگونگی ادامه حیات و بقا فکر می‌کنند (Steinsson, 2014: 2). بدین ترتیب رئالیسم کلاسیک بر سطح تحلیل خرد و رئالیسم ساختارگرا بر سطح تحلیل کلان برای تبیین سیاست خارجی کشورها تأکید دارند. در این بین، رئالیسم نوکلاسیک حد فاصل این دو نحله رئالیستی است.

متفکر اصلی نوکلاسیک‌ها گیدئون رز است. می‌توان برنامه پژوهشی واقع‌گرایی نوکلاسیک را در تعریف رز خلاصه کرد: «شامل متغیرهای خارجی و داخلی هر دو است و دیدگاه‌های اساسی برخاسته از اندیشه واقع‌گرایی کلاسیک را به روز و سیستماتیک می‌کند. پیروان آن، این ایده را طرح می‌کنند که دامنه و هدف سیاست خارجی در یک کشور اولاً و اساساً از جایگاه آن در سیستم بین‌الملل و به‌خصوص توانمندی‌های قدرت مادی آن ناشی می‌شود. به همین دلیل آنان رئالیست هستند. با این حال، آنان از این هم فراتر می‌روند و تأثیر توانمندی‌های قدرت بر سیاست خارجی را غیرمستقیم و

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اساس دولت با نقشی میانجی، تهدیدها و فرصت‌های نظام بین‌الملل را شناسایی کرده و سیاست خارجی مخصوصی آن شرایط را تدوین می‌نماید. نوع نظام سیاسی، برداشت و ذهنیت رهبران، نهادهای تصمیم‌گیرنده، هویت‌ها و ایدئولوژی حاکم در این مسیر نقش اساسی دارد. به ویژه نخبگان نقش اصلی در ارزیابی وقایع و تهدید یا فرصت شمردن آنها دارند (Lobell, 2009: 56). شوئلر بر این باور است که تغییر سریع در رفتار سیاست خارجی هر کشوری در پرتوی برداشت‌های رهبران معنا می‌یابد که در مقایسه با تحول در قابلیت‌ها، ممکن است سریع‌تر صورت گیرد (Shweller, 2003: 39). با این توضیحات مشخص می‌شود که تغییرات سیاست خارجی ترکیه در دوره حزب عدالت و توسعه بر مبنای نظریه واقع‌گرایی نوکلاسیک قابلیت ارزیابی بهتری دارد. با حاکم شدن حزب عدالت و توسعه، سیاست‌های کمالیستی و در نتیجه نوع نگاه به منطقه تغییر یافت. در ابتدا زمامداران ترکیه با ارزیابی تهدیدات و فرصت‌های ساختاری، به‌علاوه توانایی‌ها و ظرفیت‌های داخلی، تصمیم به نفوذ از طریق دیپلماسی عمومی و قدرت نرم گرفتند. این روند با رخ دادن تحولات بهار عربی صورت واقع‌گرایانه‌تری به خود گرفت. کودتای نافرجام ۲۰۱۶ و حذف یکسری نهادهای تأثیرگذار در سیاست خارجی ترکیه، سبب شد تا رهبران این حزب مستقل‌تر و آزادانه‌تر از قبل به تحولات منطقه خاورمیانه ورود پیدا کنند.

۲. سیاست خارجی رئالیستی ترکیه

سیاست خارجی ترکیه قبل و بعد از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ دارای مؤلفه‌ها و شاخص‌های متفاوتی است که بر این مبنای می‌توان آن را به چند دوره تقسیم کرده و مورد بررسی قرار داد.

۲-۱. مرحله اول: از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه تا تحولات بهار عربی سال ۲۰۱۱

ترکیه اغلب به عنوان یک پل طبیعی بین شرق و غرب تعریف می‌شود که این مسئله از میراث عثمانی‌گری و همچنین گرایش این کشور پس از تأسیس دولت مدرن در ترکیه (۱۹۲۰-۱۹۲۳) و به‌ویژه پس از پایان جنگ جهانی دوم، برای ارتقای روابط با کشورهای اروپایی و امریکا سرچشمه می‌گیرد. جغرافیای ترکیه، موقعیت بین آسیا، اروپا، خاورمیانه و شمال آفریقا، به هویت منحصر به فرد آن شکل داده است (Karen, 2020: 3). پس از فروپاشی امپراطوری عثمانی و تشکیل دولت مدرن در

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بر مسئله فلسطین و حمایت از آن این است که از مسئله فلسطین به عنوان رشته‌ای برای پیوند با مردم مسلمان خاورمیانه استفاده کند (Drakoularakos, 2021: 5-9).

در این مقطع ترکیه سعی کرد در درگیری‌ها و اختلافات منطقه‌ای نقش میانجی ایفا کند. تلاش برای کاستن از تنش و جلوگیری از درگیری خشونت‌آمیز بین طرف‌های مناقشات در خاورمیانه، بویژه بین ایران و عربستان سعودی در این راستا قابل ارزیابی است. آنکارا به دنبال حمایت از کشورهایی بود که به دلیل دو قطبی شدن فزاینده محیط بین ایران و اسرائیل و ایران و عربستان در موقعیت دشواری قرار داشتند. تلاش ترکیه بر این بود که از تبدیل شدن به یکی از قطب‌ها اجتناب کند و در میان هرج و مرج و درگیری به حفظ بی‌طرفی و باقی ماندن در حد وسط و تعادل بپردازد (Ulutaş and Duran, 2018: 96-95).

ظرفیت ملی ترکیه و تحکیم موقعیت حزب عدالت و توسعه در داخل، دولت سیاست فعالتری را در قبال خاورمیانه آغاز نمود (Yılmaz & Özdemir, 2017: 1). به طور کلی، سیاست ترکیه در این مقطع انتقاد غیرمستقیم از کشورهای عربی به رهبری عربستان و انتقاد مستقیم از ایران بود و آنها را برای ایجاد یک نظم منطقه‌ای جدید به همکاری فرا می‌خواند، ولی با شروع بهار عربی این سیاست دچار تغییر شد. اگرچه به نظر می‌رسد سیاست خاورمیانه‌ای حزب عدالت و توسعه در این مقطع از مختصات یک سیاست خارجی واقع‌گرا به دور است، ولی باید یادآور شد که در رویکرد رئالیستی هدف وسیله را توجیه می‌کند. نوع‌انگیزی در حوزه روابط خارجی از نظر توجه به وسیله، لیبرال و به لحاظ اهداف رئالیستی است. هدف کسب نفوذ در مناطقی است که در گذشته تحت حاکمیت امپراطوری عثمانی قرار داشته است. در این مقطع با توجه به اینکه حزب عدالت و توسعه به تازگی زمام امور را به دست گرفته و موقعیت دولت تحکیم نیافته است، زمامداران حزب، هرچه بیشتر به فکر تثبیت امور و جایگاه حزب بوده و در سیاست خارجی خود مداخلات می‌کنند، کا اینکه از سال ۲۰۰۷ به بعد که این حزب مجدد حاکمیت یافت، نسبت به سال‌های قبل تحرک و عملگرایی بیشتری در سیاست خاورمیانه‌ای ترکیه صورت پذیرفت. ردیابی فرایند نشان می‌دهد که با ورود به دهه دوم از سده ۲۱ میلادی، همزمان با تحولات بهار عربی، واقع‌گرایی در سیاست خارجی ترکیه به صورت بارزی خود را نشان داده است.

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

همچنین مقامات ترک نگران پناهندگان و مهاجران و ترکیب هویتی و قومیتی آن‌ها بودند که می‌توانست امنیت داخلی ترکیه را با چالش مواجه کند (Phillips, 2012: 2).

مسئله دیگر برآمده از تحولات بهار عربی، شکل‌گیری ذهنیت رهبری و بلندپروازی رهبران حزب عدالت و توسعه برای دستیابی به نقش رهبری سیاسی در منطقه بود. بر مبنای اصول رئالیستی تأثیرگذاری بر سیاست‌های همسایگان و امور کلی منطقه‌ای و اعتبار منطقه‌ای مسئله‌ای مهم است. بازیگر اصلی ژئوپلیتیک بودن به معنای تضمین یک نظم سیاسی منطقه‌ای مطلوب است که بقای آن‌ها را تهدید نخواهد کرد (Gause, 2014: 4). در این مقطع ترکیه خواهان رسیدن به قدرت اول در منطقه بوده و در کشورهایی مانند عراق و سوریه قدرت ایران را به چالش کشید. ترک‌ها در این دو کشور از معارضان مسلح حمایت کرده و در کشورهایی مانند مصر و لیبی، از گروهایی به رهبری اخوان المسلمین حمایت نمودند (Zolfaghari and Omrani, 2017: 188).

رهبران ترکیه به این واقعیت مشرف بودند که جمهوری اسلامی ایران رهبر مقاومت اسلامی در منطقه بوده و سعی در گسترش و تثبیت هلال شیعی دارد. به همین دلیل ترکیه سعی کرد سوریه به عنوان یک حلقه اصلی از هلال شیعی را تضعیف کند. برای مقابله با روایت شیعی جمهوری اسلامی، ترکیه الگوی اخوانی سنی را مطرح کرد. در این مسیر شروع به حمایت از جنبش‌های اخوان المسلمین در منطقه نمود. هدف این بود که بعد از مصر، لیبی و تونس، در سوریه نیز اخوانی‌ها به قدرت دست یابند (Bekaroğlu, 2016: 1-2). بنابراین ترکیه به منظور رهبری منطقه‌ای، در مقابل ایران و عربستان قرار گرفت. ترکیه با حمایت از اخوانیسم، شروع به تبلیغ مدل حکومتی خود نمود. این رویارویی سبب طرح «الگوی ایرانی» و «مدل ترکیه» در روند بازسازی سیاست خاورمیانه گردید. در مورد مدل ترکیه باید گفت، اگرچه نماینده کشوری است که اکثریت مسلمان دارد، اما در عین حال ارزش‌های غربی را اجرا می‌کند (Özüim, 2013: 154). پس در این مقطع چند مسئله مهم نمودار شد: مورد اول اینکه از سیاست صفر کردن مشکلات با همسایگان عدول شد. مسئله دوم اهمیت مسائل امنیتی، بویژه مسئله کردها در نوع نگاه ترکیه به تحولات خاورمیانه، و مورد بعد، فرقه‌ای شدن سیاست خارجی ترکیه بود: در این مرحله حزب عدالت و توسعه به سمت حمایت از جنبش‌های سیاسی جدید برآمده از تحولات سیاسی حرکت کرد. متحدانی که انتخاب کرد برادران ایدئولوژیک بودند: اخوان المسلمین سنی و حامیان آن. این یک تغییر مهم در سیاست خارجی سنتی چند وجهی و غیر فرقه‌ای ترکیه و نشان‌دهنده تغییر به سمت یک سیاست خارجی سیاسی اسلامی بود که ترکیه قبلاً هرگز از آن پیروی نکرده بود. بر

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اردوغان رئیس دولت، رئیس ارتش و رئیس پلیس شد و اختیارات گسترده‌ای به دست آورد. با حذف نهادهای مشورتی در سیاست خارجی، سیاست خارجی ترکیه به سیاست خارجی اردوغان تغییر یافت و بیشتر مبتنی بر تضمین تداوم رژیم به جای بهترین استراتژی ترکیه بر اساس منافع ملی شد. در این سیاست خارجی شخصی شده به جای سیاست نرم، از سیاست تهدید استفاده شده است. مثلاً تهدید مکرر اروپا برای آزادی هزاران پناهجوی سوری که اروپا میزبان آن است. یا تهدید امریکا به بستن پایگاه‌های نظامی «اینجرلیک»^۱ و «کورچیک»^۲ محل استقرار نظامیان آمریکا در ترکیه در صورت تحریم ترکیه در این راستا است. بر این اساس ترکیه از «دیپلماسی صلح فعالانه» داود اوغلو به سیاست خارجی «واکنشی» تغییر جهت داد. این سیاست خارجی بر اساس منافع استراتژیک بلند مدت نیست، بلکه بسیار عملگرا و انعطاف‌پذیر بوده و بر اساس منافع کوتاه مدت تعبیه شده است. این استراتژی حالت معامله‌گرایی پیدا کرده است. به این معنا که برای به دست آوردن منافع موقت و کوتاه مدت دست به معامله می‌زنند. ترکیه در این حالت برای منافع مادی فوری، با نهادهای بین‌المللی تعامل می‌کند، یا اگر روابط خوب با اروپا به نفع منافع کوتاه مدتش باشد، طرفدار غرب می‌شود (Karen, 2020: 34-35). بر مبنای نظریه نوکلاسیک، علاوه بر برداشت و ذهنیت رهبران، نوع نظام سیاسی، ساختار داخلی و بوروکراسی دولتی در تعیین سیاست خارجی تأثیرگذار است. مشخص است که حذف نهادهای تأثیرگذار در روند تعیین سیاست خارجی ترکیه، دست اردوغان در این مقطع را برای اتخاذ رویکردهای عملگرایانه‌تر، مستقل‌تر و تهاجمی‌تر باز گذاشته است.

بر اساس روش ردیابی فرایند بعد از کودتای ۲۰۱۶ سیاست خارجی ترکیه مستقل‌تر و نظامی‌تر شده است. مشخص است که در این مقطع به مختصات سیاست خارجی واقع‌گرای ترکیه نسبت به دوره‌های قبل افزوده شده است. استقلال بیشتر، عملگرایی و نظامی‌گرایی بیشتر از مهمترین وجوه تمایز سیاست خاورمیانه‌ای اردوغان نسبت به دوره‌های قبل است. شواهد لازم برای اثبات این فرضیه مطابق با روش ردیابی فرایند در این قسمت این‌گونه است که؛ ترکیه از متحدان غربی خود فاصله گرفته و تنش روز به روز با آنها بیشتر می‌شود. امروزه سیاست خارجی ترکیه با تحرک بیشتر و ملی‌گراتر از گذشته وارد تحولات منطقه شده و به‌طور فزاینده‌ای با رویکرد متحدین غربی خود بر سر مسائلی مانند لیبی، سوریه، قفقاز جنوبی و در مدیترانه شرقی در تضاد است. تغییر در سیاست خارجی

1 Incirlik

2 Korchik

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اشغال کرده است. همچنین ترکیه به بهانه مبارزه با پ.ک.ک بخش‌هایی از خاک عراق در شمال این کشور را اشغال کرده و نزدیک به ۱۸ پایگاه نظامی را برای خود ایجاد کرده است (Karen, 2020: 35). در عراق نیز ترکیه به شدت نگران تجزیه این کشور و تشکیل یک حکومت مستقل کردی در جوار مرزهای جنوبی خود که اکثریت ساکنان آن اشتراکات قومی، نژادی و تاریخی با ساکنان کردستان عراق هستند می‌باشد. منطقه استراتژیک سنجار در شمال عراق برای ترکیه مهم است. عملیات نظامی ترکیه علیه پ.ک.ک در شمال عراق، به منظور کنترل منطقه سنجار است که گذرگاه حیاتی بین عراق و سوریه محسوب می‌شود. در اینجا، آنکارا قصد دارد ارتباط زمینی بین شبه‌نظامیان کرد در شمال عراق و شمال سوریه را قطع کند و در نتیجه حمایت لجستیکی و نظامی آنها از یکدیگر را متوقف کند (Azizi and Çevik, 2022: 4). در این دلایل بارها شمال عراق را مورد تجاوز و بمباران قرار داده است.

۲-۳-۲. یمن و لبنان (سیاست خارجی فرقه‌گرایانه)

ترکیه بعد از تحولات بهار عربی به این نتیجه رسید که برای رقابت با ایران و عربستان می‌بایست یک رویکرد فرقه‌گرایانه در پیش گیرد تا بتواند خلاء ایدئولوژیک در رقابت با شیعی‌گرایی ایران و سلفی‌گری مبتنی بر وهابیت را پر کند. بر این مبنا، ترکیه شروع به حمایت از جنبش‌های اخوانی منطقه نمود و این روند بعد از کودتای ۲۰۱۶ به نحو بارزتری ادامه یافت. به عنوان مثال ترکیه سعی در نفوذ در کشور یمن نمود. به اعتقاد ترکیه گرایشهای نظری-کنشی اخوانی‌های یمن با ترکیه قرابت دارد و به همین دلیل اخوانی‌ها می‌توانند امکان حضور ترکیه در یمن را تسهیل کنند. ترکیه یمن را به عنوان مرکزی برای گسترش و صدور باورهای اخوانی در نظر گرفته است. ترکیه با توجه به جایگاهی که «حزب اصلاح» در معادلات یمن دارد، سعی در پیشبرد منافع خود از طریق این حزب اخوانی دارد. (Pirmohammadi et al, 2021: 202)

همچنین آنکارا با ادعای رهبری جهان اهل سنت، تلاش می‌کند تا در جامعه طائفه‌گرایانه لبنان، حمایت از اهل سنت را در دستور کار خود قرار دهد. در همین راستا، آنکارا ارتباط میدانی خود با شخصیت‌های لبنانی را افزایش داده است. امروزه فعالیت ترکیه در لبنان اشکال مختلفی به خود گرفته که هدف همه آنها تقویت نفوذ در میان اهل تسنن این کشور، بویژه در شمال و در جنگ «رهبری جهان اهل سنت» است؛ جنگی که از یک سو میان ریاض و متحدانش و از سوی دیگر میان ترکیه و متحدانش در جریان است. ترکیه برخی از شخصیت‌هایی سلفی در شمال لبنان مانند «سالم الرفعی» را با آغوش باز پذیرفته و این اقدام را به موازات حمایت مستمر از شاخه لبنانی اخوان‌المسلمین انجام می‌دهد.

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مستقر باشد، اما یونان معتقد است که این جزیره باید یکپارچه شوند. یونان حمایت اروپا و آمریکا را در بحث جزایر قبرس به همراه دارد. اختلافات در تعیین حدود و خطوط مرزی دریایی است. ترکیه و جمهوری ترک نشین تعیین یک‌جانبه f حوزه D صلاحیت دریایی از طرف قبرس جنوبی را نمی‌پذیرند؛ زیرا معتقد هستند که فلات قاره ترکیه و مناطق صلاحیت دریایی جمهوری ترک، قبرس شمالی را نادیده می‌گیرد. به همین دلیل، آنکارا حمایت از حقوق ترک‌های جمهوری ترک نشین قبرس شمالی و انجام فعالیت‌های اکتشافی و حفاری در میادین تحت مالکیت خود را در حوزه‌های صلاحیت خود می‌داند. برای آنکارا ضعف در دریا به معنای ورشکستگی اقتصادی است؛ به همین دلیل، دفاع، تجاری‌سازی و استفاده کارآمدتر از سرزمین آبی، اولویت این کشور در سیاست ملی دریایی خود است. کشورهایی مانند قبرس جنوبی، یونان و فرانسه عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا را وتو کرده‌اند تا بتوانند مواضع ترکیه در این رابطه را تعدیل کنند. از آنجایی که انرژی بیشترین حجم واردات ترکیه است، تضمین سهم انرژی در این منطقه برای ترکیه مهم است. سران اتحادیه اروپا تهدید کرده بودند که بر سر فعالیت‌های دریایی آنکارا، اقدام‌هایی تنبیهی علیه ترکیه اعمال می‌کنند، ولی اردوغان اعلام کرد که به اکتشاف گاز در هدیت‌رنه ادامه می‌دهد (Satanakis, 2021: 2). این رویکرد نشان دهنده سیاست عمل‌گراتر و مستقل‌تر ترکیه در منطقه و دوری بیشتر از غرب است.

۲-۳-۴. لیبی (سیاست خارجی اقتصادی - فرقه‌گرایانه)

نمونه دیگری از تغییر در سیاست خارجی ترکیه، تعامل با لیبی است. ترکیه برای مقابله با اروپا و یونان در بحث بهره‌برداری از منابع انرژی مدیترانه شرقی، علناً به لیبی ورود نمود و دست به اکتشاف در اطراف یونان و سواحل منتهی به لیبی زد. متعاقب آن، اعتراض آتن و اتحادیه اروپا علیه این اقدام دولت ترکیه شدت یافت. آنکار سعی نمود با بهره‌گیری از اهرم حضور نظامی در لیبی، زمینه را برای مذاکرات سیاسی در مورد منافع سیاسی و اقتصادی، به‌خصوص تقسیم سهم منابع انرژی مدیترانه شرقی مهیا گرداند. در ۲ ژانویه ۲۰۲۰ مجلس ترکیه با ۳۲۵ رأی در مقابل ۱۸۴ رأی، حضور ارتش این کشور در لیبی را تصویب نمود. در ادامه، اردوغان در ۱۲ دسامبر ۲۰۲۰، لایحه تمدید حضور ترکیه در لیبی تا ۱۸ ماه دیگر را در مجلس تصویب کرد. کشورهای دیگری نیز در لیبی فعالیت دارند. کشورهایمانند عربستان، امارات و مصر سعی دارند با هدف حفظ وضع موجود، از فرمانده ارتش لیبی، ژنرال خلیفه حفتر، حمایت کرده تا مانع تفوق نیروهای متمایل به اخوان المسلمین شوند. در مقابل ترکیه و قطر از

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جهادی از سوریه به قره‌باغ از سوی ترکیه و همچنین فعالیت نیروهای مستشاری و هواپیماهای ۱۶-اف ارتش ترکیه خبر دادند (Dadparvar and Azizi, 2020: 478).

دخالت ترکیه در این بحران چند دلیل داشت؛ اول اینکه روابط بین ترکیه و آذربایجان بر اساس فرهنگ و زبان ترکی وجوه مشترکی دارد (Satanakis, 2021: 2). مقامات ترکیه این نگاه ویژه را به صورت «یک ملت با دو دولت» بیان کرده‌اند. لازم به ذکر است که مهم‌ترین عامل پیوند ترک‌ها در جهان، اشتراکات زبانی آن‌ها است و در بین گویش‌های ترکی، گویش آذری نزدیک‌تر از بقیه به زبان ترکی استانبولی است. از این جهت جمهوری آذربایجان نزدیک‌ترین کشور ترک زبان به ترکیه محسوب می‌شود و این مسئله، به‌ویژه برای ملی‌گرایان ترکیه بسیار مهم است. همچنین لازم است به خطوط لوله نفت و گاز میان دو کشور اشاره کرد. دو خط لوله بزرگ نفت و گاز با حمایت و مشارکت منافع ترکیه انجام شده است. باکو - تفلیس - جیهان و باکو - تفلیس - ارزروم؛ که خط اولی نفت و خط دوم، گاز است. همکاری‌های گسترده ترکیه و آذربایجان در زمینه‌های مختلف، از جمله اقتصادی و نظامی، همسایگی ترکیه با نخجوان و برنامه ارتباط ریلی باکو با نخجوان از طریق ادامه خط آهن باکو - تفلیس - قارص و بالاخره هم مرز بودن آن‌ها با دشمن مشترک (ارمنستان) به عنوان عوامل سوق دهنده دو کشور به سمت روابط ویژه است. در این میان آنکارا همواره به جایگاه ژئوپلیتیک جمهوری آذربایجان در تنظیم رابطه با روسیه و ایران و نیز سکویی جهت ورود به قفقاز نیز توجه نموده است. (Vatankhah and Navazeni, 2021: 30) بنابراین آذربایجان برای امنیت انرژی ترکیه بسیار اهمیت دارد و در اقتصاد ترکیه به عنوان منبع اصلی انرژی محسوب می‌شود. همچنین در حوزه سیاسی با توجه به اینکه ترکیه قصد دارد به یک قدرت منطقه‌ای بانفوذ در قفقاز جنوبی تبدیل شود، نیازمند حرکت از شرایط بالقوه سیاسی - نظامی به بالفعل در مناقشه قره‌باغ بوده و از این‌رو خواهان مشارکت بیشتر در حل و فصل سیاسی آینده قره‌باغ است. حضور نظامی ترکیه در فرایند اجرای آتش‌بس زمینه را برای ماندگاری این کشور در منطقه فراهم می‌کند. ترکیه در قره‌باغ واقع‌بینانه عمل کرده و بدون اینکه نفوذ روسیه را مورد هدف قرار دهد، سعی کرد با دستیابی به نفوذ خود در منطقه با کمک دولت آذربایجان، اهرم فشار بر روسیه را به دست آورد که بتواند به طور بالقوه در سوریه یا لیبی استفاده کند.

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آن با ناتو قابل مشاهده است. به طور کلی بعد از کودتای ۲۰۱۶ آنکارا به این نتیجه رسید که دیگر نمی‌تواند به شرکای غربی خود اعتماد کند. همچنین قاطعیت در سیاست خارجی و اعمال سیاست‌های ملی‌گرایانه‌تر که احساسات مردم را بر انگیزد، باعث انحراف اذهان عمومی داخلی به مسائل خارجی شده و مسائلی مانند اقتدارگرایی در داخل و همچنین مشکلات اقتصادی کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین اتخاذ این نوع سیاست خارجی در دوره‌ای که ترکیه در انزوای زیادی به سر می‌برد، تلاشی در راستای نشان دادن قدرت منطقه‌ای این کشور و استقلال در سیاست خارجی است. ردیابی فرایند نشان می‌دهد که برای حضور ترکیه در خاورمیانه یک خط مشی ثابت و بادوام وجود دارد که از ابتدای روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه بر مبنای شرایط ساختاری، فرصت‌ها و تهدیدهای ساختاری و منطقه‌ای و همچنین شرایط داخلی با شدت و ضعف همراه بوده است. در تمام این مدت اصول واقع‌گرایی مبنای ذهنیت زمامداران حزب بوده و بنا به شرایط در مقاطع مختلف برخی از اصول واقع‌گرایی را در سیاست خاورمیانه‌ای خود اعمال کرده‌اند. ردیابی فرایند نشان می‌دهد که در مقطع ابتدایی از ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۱ مهم‌ترین اصل سیاست خارجی واقع‌گرایانه ترکیه منفعت‌محوری و ناسیونالیسم ترکی بوده که بر اساس سیاست حداکثرسازی منفعت و نفوذ بر مبنای قدرت نرم قرار داشته است. با تحکیم موقعیت حزب در داخل و با فرصت به وجود آمده از تحولات بهار عربی، بر مختصات واقع‌گرایانه سیاست خاورمیانه‌ای حزب افزوده شد. در کنار منفعت‌محوری، فرصت‌طلبی و عمل‌گرایی بیشتر در سیاست منطقه‌ای حزب نمودار گردید. عمل‌گرایی حزب حتی با رویکرد فرقه‌گرایانه خود را نشان داد. ردیابی فرایند شواهد لازم برای اثبات فرضیه تحقیق در مقطع بعد، یعنی بعد از کودتای ۲۰۱۶ را فراهم آورده است. مقطع بعد از کودتا نشان داد که مختصات بیشتری از یک سیاست خارجی واقع‌گرایانه در سیاست منطقه‌ای حزب عدالت و توسعه نمایان شده که دربرگیرنده استقلال و نظامی‌گرایی بیشتر نسبت به دوره‌های قبل است. همه این موارد نشان می‌دهد که بر اساس نظریه واقع‌گرایی نوکلاسیک، در هر دوره می‌بایست اهداف، اولویت‌ها، منافع و حتی دغدغه‌های حزبی و شخصی رهبران حزب را بر حسب شرایط ساختاری و منطقه‌ای برای ترسیم خط مشی حزبی در قبال خاورمیانه مدنظر قرار داد. اصول رئالیستی سیاست خارجی نشان می‌دهد که کشورها دوست و دشمن دائمی ندارند و منافع آنها چراغ راه سیاست خارجی و تعیین‌کننده دوست‌ها و دشمن‌هاست. از این رو ترکیه در یک دوره به غرب و در یک دوره به شرق نزدیک شده است.

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Jabbour, J (2021). Is Turkey a Shaper and Mover in Lebanon? Myths and Realities About Turkey's Role and Influence. Issam Fares Institute for Public Policy and International Affairs. Available at: <https://www.aub.edu.lb/ifi/Documents>.
- Karen, K (2020). Book Review: A Look Back and Forward at Turkey's "Strategic Depth" Foreign Policy Doctrine. Foreign Military Studies Office. Available at: <https://community.afan.org>.
- Lami, B (2018). Recalibration of Turkish Foreign Policy During AKP Era. Central European Journal of International and Security Studies. Volume 12, Issue 3. Pages 35-56.
- Lobell, S (2009). Threat Assessment, The State, and Foreign Policy, in: Steven E. Lobell et al., ed., Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy. Cambridge: Cambridge University Press.
- Niyakooyi, A and Ahmadi Khooy, A R (2016). Turkey as a Middle Power in the International System and its Position in Iran-US Relations with Emphasis on the Era of Justice and Development Party. Political Studies of the Islamic World. Volume 5, Issue 17. Pages 181-201. {In Persian}
- Ozkan, M and korut, H (2013). Turkish Foreign Policy toward the Arab Revolution. Epiphany. Volume 19, Issue 3. Pages 163-176.
- Özüm S. U (2013). The "Arab Spring" and Its Effect on Turkish-Iranian Relations. Rtadoğu Etütleri, Volume 4, Issue 2. Pages 145-164.
- Perchoc, P (2016). Turkey Since the Failed July 2016 Coup. European Parliamentary Research Service. Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589776/EPRS_6_EN.pdf
- Phillips, C (2012). Into the Quagmire: Turkey Frustrated Syria Policy. Middle East and North Africa Program. Available in: www.chathamhouse.org/.../1212bp_phillips.pdf.
- Ranjbar, M H and Hajipour, B and Yazdani, H (2022). The Application of Process Tracing Method in Organization and Management Research. Quarterly Journal of Methodology in Human Sciences, Volume 28, Issue 112. Pages 49-64. [In Persian]
- Rose, G (2011). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. Word Politics. Volume 51, Issue 1. Pages 144-172.
- Satanakis, S and Süss, K (2021). The Shift in Turkey's Foreign Policy. Available at: <https://www.aies.at/download/2021>.
- Shweller, R (2003). The Progressiveness of Neoclassical Realism. International Security. Volume 29, Issue 2. Available at: <https://direct.mit.edu>.
- Steinsson, S (2014). John Mearsheimer's Theory of Offensive Realism and the Rise of China. E-International Relations. Available at: <https://www.e-ir.info/pdf/47402>.
- Ulutaş, U and Duran, B (2018). Traditional Rivalry or Regional Design in the Middle East. Insight Turkey. Volume 20, Issue 2. Pages 81-105.
- Vatankhah, Z and Navazeni, B (2021). Turkey's Approach to the Nagorno-Karabakh Crisis (2003-2020). The Quarterly Journal of Political Studies of Islamic World. Volume 9, Issue 36. Pages 19-39.
- Walker, J (2012). Turkey's Time in Syria: Future Scenarios. Brandeis University. Crown Center for Middle East Studies. Issue 63. <http://www.Brandeis.edu/crown/publications/meb/meb63.html>
- Waltz, K (1979). Theory of International Politics, University of California, Berkley.

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی